

Man kan ikke vide alt...

Tanker og indtryk fra 10 års jubilæet for Dansk Forening for Socialpædagogik

Af Jan Jaap Rothuizen

Dansk Forening for Socialpædagogik holdt den 17. september sin 10-års jubilæumskonference på Hindholm Socialpædagogiske Seminarium. Februar 2008 flytter seminariet til Haslev, og dermed slutter en periode på 74 år, hvor der er (ud)dannet medarbejdere i børneforsorgens tjeneste, socialpædagoger og pædagoger på stedet. I 1934 blev "Barnets Højskole" grundlagt i Hindholm af Ludvig Beck.

Formiddagens oplæg af Roland Naul og Karsten Tuft er omsat til artikler der kan læses i dette nummer af tidsskriftet.

Eftermiddagens tema var professionalitet i socialpædagogikken, hvor vi havde bedt fire oplægsholdere om at forholde sig til en pædagogs kommentar til en anden pædagog: "Det håndterede du professionelt".

I det følgende bruger jeg de fire oplæg og den efterfølgende diskussion som anledning til at komme på sporet af, hvilke temaer og tilgange de kommende ti år måske kan revitalisere i socialpædagogikken.

Uddannelse og profession

Udover at begrebet "profession" med oprettelsen af de såkaldte "professionshøjskoler" er aktuelt i dagens uddannelseslandskab, er det også et gammelt tema indenfor socialpædagogikken. Kært barn har mange navne, derfor har man før diskuteret det vi nu kalder "profession" under f.eks. overskriften: "uddannelse". Forud for oprettelsen af "Barnets Højskole" var der en sådan diskussion, og på KFBU's hjemmeside kan man læse følgende omkring oprettelsen af "Barnets Højskole":

Allerede i 1934 gjorde Ludvig Beck opmærksom på det problematiske i at anvende begrebet uddannelse for de medarbejdere, der skulle arbejde på opdragelseshjemmene. Han anså ikke de eksisterende uddannelsesmuligheder – specielt lærerseminarierne – for tilstrækkelige til at kunne tage sig af institutionernes børn og unge. Med anvendelsen af begrebet dygtiggørelse ønskede Ludvig Beck at udvide indholdet i uddannelsesbegrebet, så det ikke bare omfattede viden, kundskaber og færdigheder, men også en personlig dimension,

Han udtrykker det således:

“...lige så klart maa det være, at Målet for Dygtiggørelse, der skal have i Sigte fra begyndelsen, er Udfoldelsen af det hjemlige, det praktiske, det personlige. Og lige så vist som Oplysning er Uddannelsens Opgave for Lærergerningen gennem Seminariet, lige saa klart er det, at det er Opdragelsen og den til Grund derfor liggende Karakterdannelse, der er Indholdet af den dygtiggørelse, som Opdragerstanden maa tilstræbe for dem, der skal føre Arbejdet videre ind i Fremtiden”.

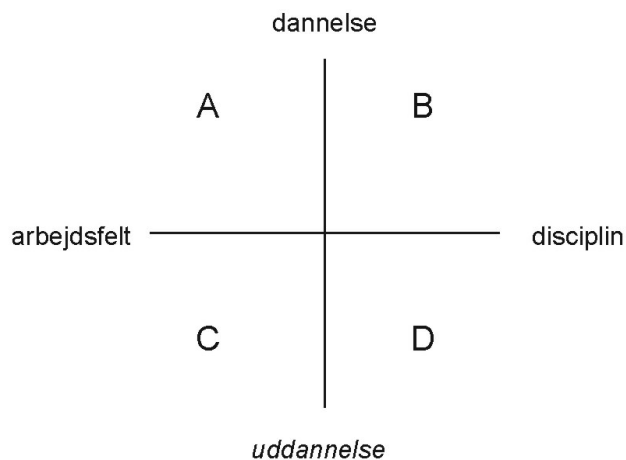
Det var således ingen tilfældighed at der ikke kom et uddannelsessted men en højskole.

Socialpædagogikkens felt

Siger man “socialpædagogik”, så deltager man først og fremmest i et antal diskussioner. Den første er antyder ovenfor: kan man uddanne sig til at blive socialpædagog, eller er man først og fremmest socialpædagog i kraft af sine gerninger? En anden diskussion er, om socialpædagogik er et arbejdsfelt eller en disciplin? Den sidste diskussion har ikke været så fremtrædende i Danmark, hvor socialpædagogik altid først og fremmest har været betegnelsen for et arbejdsfelt, hvor opgaven er integration af mennesker, der er marginaliseret. Lars-Henrik Schmidt har derfor i dette tidsskrifts første nummer karakteriseret socialpædagogik som et halehæng til socialpolitikken, og dermed blev socialpædagogikkens genkomst også en følge af de socialpolitiske problemer og strømninger (note 1).

Går man tilbage til *Paul Natorp* i begyndelsen af det 20. århundrede, vil man se, at socialpædagogik også kan være betegnelsen for en bestemt tilgang til almenpædagogikken – nemlig den tilgang, der tager afsæt i, at mennesket bliver menneske gennem fællesskabet. Jeg vil i det følgende koble denne “glemte diskussion” med den aktuelle uddannelses- og professionsdiskussion for at se, om jeg derved kan danne en forståelsesramme, der gør de fire oplægsholderes indkredsning af udfordringer for socialpædagogikken mere præcis.

I nedenstående figur kombineres diskussionen om arbejdsfelt vs. disciplin med diskussionen om gerning vs. uddannelse i en tegning med fire felter:

De fire felter kan måske karakteriseres på følgende måde.

Felt A: Mener man, at der først og fremmest er tale om et arbejdsfelt med nogle opgaver, der skal løses, så kan man mene, at der altid vil være nogle, der i kraft af deres personlighed, livsindstilling og livserfaring er bedst til det. Nogle mennesker har været igennem en dannelsesproces, der gør dem særligt egnet til at påtage sig opgaven. Omsorgsarbejde og pædagogisk arbejde har sine rødder i civilsamfundet, som er karakteriseret ved, at man handler med afsæt i omgangsviden. Og den dag i dag er der mange ufaglærte, der gør et glimrende arbejde i det socialpædagogiske felt. Ludvig Beck havde også sit afsæt her, og han ønskede ikke at spolere den umiddelbare og personlige tilgang gennem formel uddannelse: han trak snarere i retning af *felt B* end i retning af *felt C*, da han oprettede Barnets Højskole.

Felt C: Andre er enige i, at der er opgaver, der skal løses, og de er af den overbevisning, at det skal gøres så rationelt som muligt, så der er en faktisk funktionalitet i opgaveløsningen. Praktisk funktionalitet kan opnås, vil de sige, gennem metoder, der virker, og der skal ikke andet til end, at de metoder implementeres. Professionsudøveren kan for den

sags skyld være en slags specialarbejder udstyret med en håndbog, så egentlig kunne kravene til uddannelse være ganske beskedne. Ønsker man mere uddannelse, så skal den handle om at kunne tilegne sig, omsætte og vurdere den erfaringsvidenskabelige forskning.

Felt D: Hvem er det så, kan man spørge, der skal skrive håndbogen? Det er evaluatore, folk der registrerer, hvad der foregår i feltet: de måler effekt og indsats, korrigerer for bias og fejlkilder. De er til gengæld uddannede, ikke i (social)pædagogisk arbejde, men i at studere det. De har en erfaringsvidenskabelig baggrund.

Felt B: Man kan på den anden side også forestille sig en anden slags akademisering, der i højere grad handler om en forståelse og begrebsliggørelse af de udviklingsprocesser, der foregår i det socialpædagogiske arbejdsfelt. Den form for akademisering ville være relevant for hele det pædagogiske felt, og den kunne lige så vel tage afsæt i almenpædagogiske spørgsmål og problemstillinger. *Tidsskrift for Socialpædagogik* har f.eks. i de seneste to numre bragt artikler om Hanna Arendt og hendes begreber, og vi kan konstatere, at den artikel, der downloades oftest fra vores hjemmeside, er Britta Nørgaards artikel "Axel Honneth og en teori om anerkendelse" fra nr. 16.

Socialpædagogikkens positioner og bevægelser

Det er karakteristisk for den danske reception af socialpædagogikken, at man i en lang periode ikke gjorde voldsom meget ud af forskellene mellem de forskellige positioner. Diskussionen om *dannelse vs. uddannelse* blev besværlig i efterkrigstiden, fordi det religiøse aspekt havde været så fremtrædende i dannelsesperspektivet. Med velfærdsstatens udbygning kom der desuden en statslogik, der bevirkede, at det var uddannelse, der kom til at stå på dagsordenen. På seminarierne bevarede man "dannelseslommer", men man befandt sig tilsyneladende bedst i midten, hvor der var "lidt af det hele". Diskussionen om *arbejdsfelt vs. disciplin* var fortsat stort set fraværende.

I perioden før 1992 var positionen i midten de gamle socialpædagogiske seminariers position,

mens der i øvrigt på universitært niveau stort set ikke var interesse for socialpædagogikken. Man kunne have ventet en vækkelse af denne måske lidt døsig tilstand omkring 1992, da fælles-pædagoguddannelsen erstattede socialpædagoguddannelsen. De gamle socialpædagogiske seminarier kunne have benyttet sig af anledningen til at udvikle en stærkere socialpædagogisk identitet på det almenpædagogiske område – det skete dog ikke. Diskussionen om *disciplin og tilgang vs. arbejdsfelt* blev ikke taget op. Tendensen er gået i retning af, at den socialpædagogiske identitet efterhånden blev udvandet.

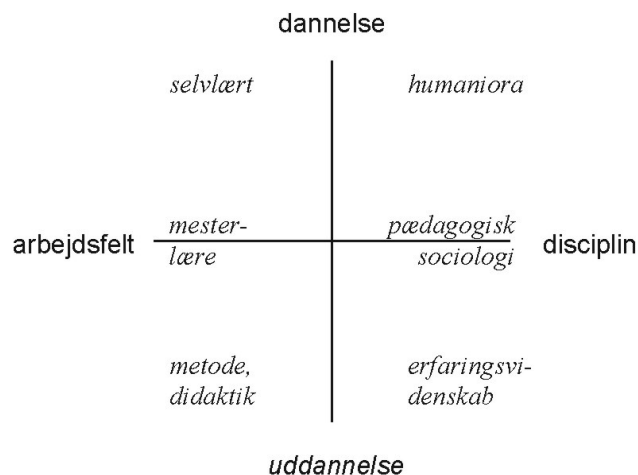
Stiftelsen af *Dansk Forening for Socialpædagogik* i 1997 kan opfattes som et forsøg på at revitalisere den socialpædagogiske identitet. Ser man på de første to årgange, så pryder portrætter af henholdsvis *Paul Natorp* og *Ludvig Beck* forsiderne: et klart signal om at man både ønskede diskussionen om *disciplin vs. arbejdsfelt* og om *dannelse vs. uddannelse*.

Man kunne have haft forventninger om en revitalisering af diskussionen om *disciplin vs. arbejdsfelt* ved nedlæggelsen af Danmarks Lærerhøjskole og oprettelsen af Danmarks Pædagogiske Universitet i år 2000. Da man navngav de pædagogiske discipliner efter andre videnskaber, blev der ikke plads til en egentlig socialpædagogik, og den socialpædagogik, der blev plads til, blev forskning i socialpædagogik, opfattet som pædagogisk sociologisk forskning i socialpædagogik, forstået som arbejdsfelt og halehæng til socialpolitikken.

Forenklet kan man forestille sig den historiske bevægelse oppefra og ned i skemaet. *Ludvig Beck* var forankret i en religiøs-humanistisk verdensanskuelse med en socialpædagogisk kerne, der kunne sammenfattes i ordene "Så lad os da vise tillid, som vor far viser os tillid". Med statsliggørelsen af såvel det socialpædagogiske arbejde som uddannelsen frigør man sig fra de religiøse overtoner. Socialpædagogik bliver et arbejdsfelt frem for et kald, og i uddannelsen mikses praktik, erfaringsvidenskab, først og fremmest psykologien, men også samfundskritisk sociologi, og personlig og kollekt-

tiv dannelse. Praktikken har altid fyldt en hel del i uddannelsen. Mens den begyndte som en slags mesterlære blev den efterhånden ledsaget af “anvendelsesfag” og en ambition om, at det man lærte på seminariet skulle anvendes i praksis. I slutningen af sidste århundrede kom der en fornyet interesse for mesterlæren og for “legitim perifer deltagelse” som læringsvej. I de senere år er der så fra politisk hold efterlyst gennemskuelighed og effektivitet i det socialpædagogiske arbejde, hvilket fører til et fokus på metoder, der virker, og erfaringsvidenskab (Campbell center, Clearinghouse m.v.). Professionalitet forbindes her først og fremmest med anvendelse af viden om, hvad der virker.

Tegnes positionerne ind i figuren, kunne den se sådan ud:

Fire oplægsholdere om socialpædagogisk professionalitet (note 2)

Benny Lihme, én af eftermiddagens oplægsholdere, stillede spørgsmålstejn ved brugen af professionsbegrebet. Han sagde blandt andet, at man f.eks. kunne tale om “et professionelt frispark”, og at det ikke var noget, socialpædagogikken havde brug for. Professionalitet kan udarte sig i, at målet helliger midlerne, at man bliver kynisk. *Benny Lihme* kritiserede den implicite tankegang, der ligger nederst i skemaet: at der er en forbindelse mellem teori og praksis, forstået på den måde, at man skul-

le kunne blive en god praktiker, fordi man kan regne ud, hvad der skal til for at nå et bestemt mål. I stedet for efterlyste *Benny Lihme* mod og dømmekraft.

Britta Nørgaard kritiserede på tilsvarende vis det, hun kaldte for “konceptpædagogik”. Konceptpædagogik kan ikke rumme det relationelle arbejde i forhold til konkrete personer, netop fordi det trækker konceptet ned over hoved på dem. *Britta Nørgaard* efterlyste en Aristotelisk sans for at gøre det rette i situationen, og hun udtrykte bekymring for, om der nu også kunne blive tid og lejlighed til at sætte fokus på det.

Mens *Benny Lihme* nævnte *mod* som en afgørende egenskab for pædagogen og tilgang til arbejdet, nævnte en tredje oplægsholder, *Geert Jørgensen*, *respekt*, og *Britta Nørgaard* *anerkendelse*. Den fjerde oplægsholder, *Alexander von Oettingen*, efterlyste en transformering af sådanne væsentlige begreber, så de bliver socialpædagogiske begreber. For ham var der ingen tvivl om, at udøvelse af mod, respekt, anerkendelse m.v. har sine særegne socialpædagogiske former, og at der ligger en akademisk opgave i at få sådanne begreber i spil. Løftes den opgave ikke, er der fare for en endimensionel og trivialiseret socialpædagogik.

Man kunne måske vove den påstand, at det netop er manglen på akademisk dyrkelse af sådanne humanistiske begreber, der har medvirket til først en trivialisering og efterfølgende en mere eller mindre udtalt kritik af, at socialpædagogisk arbejde i alt for ringe grad kan legitimere sig fagligt. Den udeladelse bunder måske i en afstandstagen til det religiøs-humanistiske engagement, der lå til grund for oprettelsen af alle de foreninger, der sidst i 1800-tallet og først i 1900-tallet i ord og handling arbejdede for børnesagen. Den udeladelse har formentlig i ikke så ringe grad medvirket til, at bolden blev spillet over i det erfaringsvidenskabelige og metodisk-didaktiske felt

Socialpædagogikkens genkomst

Fælles for oplægsholderne var, at de bevægede sig i figurens øverste højre del og gjorde opmærksom

på behovet for såvel den fagpersonlige dannelse som for en artikulering af, hvad der er på spil i (social)pædagogisk praksis. Implicit efterspurgte de en socialpædagogikkens genkomst, ikke som et halehæng til socialpolitikken, men, med Alexander von Oettingens ord, som en menneskelig praksisform, som man er sat ind i, med en tilhørende refleksionsform. Den socialpædagogiske refleksionsform kan øge sensibiliteten for de praktiske dilemmaer og for de uundgåelige valg, pædagogen skal træffe. Den socialpædagogiske refleksionsform er dermed langt fra den erfaringsvidenskabelige sikre viden – den tager afsæt i, at barnet, brugeren, borgeren, den marginaliserede, kort sagt den indsatsen rettes mod, altid er den ukendte, den der udgør en anderledeshed. Mens man ved hjælp af erfaringsvidenskabelig viden gør det, der tilsyneladende er ukendt, til noget, man kan vide tilstrækkeligt om, så er socialpædagogikken sig bevidst om, at det kan lade sig gøre at omgå anderledeshed qua anderledeshed. Den tilgang til anderledeshed og dermed mangfoldighed og pluralitet tager snarere afsæt i et ansvarsbegreb end i et vidensbegreb, og etik bliver vigtigere end epistemologi (note 3). Alexander von Oettingen udtrykte det således: “Hav mod til at handle uden at vide, om det er professionelt”, Benny Lihme efterlyste en “homo creator” frem for en “homo selector” og Britta Nørgaard talte om “viljen til at gøre en forskel”. Til formiddagens oplæg havde Karsten Tuft skrevet et citat fra A.S. Neill, stifteren af Summerhill-skolen, på tavlen, og det citat fik lov til at blive stående resten af dagen. Citatet er udtryk for samme skepsis i forhold til videns anvendelighed i pædagogik: “Intet menneske er klogt nok til at lede andre”. Socialpædagogikkens genkomst kunne bestå i en teoretisk og praktisk tydeliggørelse af det synspunkt, hvor pædagogik er en humanistisk disciplin, som står på et paradoksalt fundament: mens mennesket bliver menneske gennem fællesskabet, er den anden også altid den fremmede.

Brugerperspektivet

I forlængelse af den tilgang til socialpædagogik, der tager afsæt i den uomgængelige anderledeshed,

der udspiller sig mellem pædagogen og den person, pædagogen indgår i samspil med, stillede *Ida Schwartz* som konferencedeltager spørgsmålet om brugerperspektivet: “Vi diskuterer meget lidt professionalisme ud fra et brugersynspunkt. Brugersynspunktet fortøner sig hurtigt, det forsvinder hurtigt ud af hænderne på én”.

Benny Lihme, der altid har fastholdt at “institutionen er sygdommen” signalerede en ny form for klientgørelse, hvor brugeren er tilfreds med at være bruger. Alexander von Oettingen fremdrog den professionelle bruger: brugeren der vil have samme sikkerhed som den professionelle, hvorved både den professionelle og brugeren fanges i en illusion. Geert Jørgensen refererede omvendt til de situationer, hvor de professionelle roller forsvinder, og hvor der er tale om et møde. Møder opstår når man sætter noget på spil, når man risikerer noget, og når man er følsom nok til både at udfordre og at tage vare på den anden. Britta Nørgaard mente ligeledes, at brugerperspektivet får vægt, når pædagogen har mod til ikke at følge et koncept.

Diskussionen blev en diskussion om brugeren og om brugerperspektivet men uden at brugeren selv kunne tage ordet. Derfor kunne netop udforskningen af brugerperspektivet med fordel sættes på dette tidsskrifts dagsorden.

Jan Jaap Rothuizen er drs., afdelingsleder ved Jydsk Pædagog-Seminarium og formand for Dansk Forening for Socialpædagogik

Noter

1) Dette signaleres i Dansk Pædagogisk Tidsskrifts temanummer om socialpædagogik, som har fået titlen: Socialpædagogikkens genkomst. Dansk Pædagogisk Tidsskrift 3/07

2) De fire oplægsholdere var: Alexander von Oettingen, Geert Jørgensen, Benny Lihme og Britta Nørgaard. Alexander von Oettingen udgav sidste år en disputats, der holder fast, i at pædagogik ikke kan undgå modsætningsfuldhed, og at der ikke kan anvises en vej ud af de modsætninger: der findes

kun de løsninger som praktikerne selv bestemmer sig for.

Geert Jørgensen er formand for Børnesagens Fællesråd (stiftet i 1903) og direktør i Landsforeningen af opholdssteder, botilbud og skolebehandlingstilbud (LOS). I LOS vedtog man i 2004 et etisk regelsæt og man nedsatte et etisk nævn

Benny Lihme har i mere end tredve år forholdt sig kritisk til især institutionalisering og han har i al den tid også forsvaret den gode praktikers ret til at være en god praktiker. Han har bl.a. skrevet *Socialpædagogik for børn og unge* (1988), og han sidder i bestyrelserne for Settlementet og for Solhaven, et opholdssted for unge i Himmerland, som han også har skrevet en del om. Er desuden redaktør af Social Kritik.

Britta Nørgaard er lektor ved CVU-Nord og medlem af Dansk Forening for Socialpædagogiks bestyrelse. Hun er kendt for sin formidling af ellers vanskelig tilgængelige (tyske) filosoffer der har noget på hjertet som praktikerne kan blive klogere af, f.eks. Jürgen Habermas og Axel Honneth (se nr. 16).

3) Disse formuleringer er foranlediget af de fire oplæg, og de findes også i den aktuelle og internationale pædagogiske debat, se f.eks. Gert J.J. Biesta: *Beyond learning. Democratic education for a human future*. Boulder, 2006.